

artikelen

RUITREK VAN GRAUWE GANZEN IN GRONINGEN

Jan van 't Hoff

Met het groeiend aantal grauwe ganzen dat in ons land de slagpenrui doormaakt, worden ook in Groningen jaarlijks meer grauwe ganzen op de ruitrek waargenomen. De laatste jaren is ook in toenemende mate sprake van zgn. 'omgekeerde' ruitrek. De ruitrek vindt bovendien vroeger plaats dan in de jaren zeventig. Dit artikel geeft daarvan een indruk, gebaseerd op waarnemingen uit 1976-1980 en uit 1989. De ruitrekwaarnemingen uit 1989 zijn afkomstig van Bart-Jan Prak (Scheemda), Kees Koffijberg (Eemshaven e.o.), Peter Venema (Peize), Kees van Scharenburg (ZWK, Gorecht, Duurswold en Appingedam e.o.), Ben Koks (Noord-Groningen, Oldambt) en van mijzelf (Midden- en Oost-Groningen, Garrelswear e.o.). De ruitrekwaarnemingen uit de periode 1976-1980 zijn afkomstig uit het PPD-archief (Duurswold, Oldambt, Veenkoloniën, Westerwolde en ZWK). De ongepubliceerde gegevens uit de Oostvaardersplassen van 1985-1989 zijn afkomstig van M. Zijlstra en M. van Geenen.

Toename aantal ruiers in Nederland

Van de drie bekende ruigebieden van grauwe ganzen in ons land (Flevoland, de Steile Bank in Friesland en het Haringvliet) is de Oostvaardersplassen in Flevoland verreweg het grootste. Het is zelfs het grootste ruigebied van grauwe ganzen in Europa (Zijlstra et al., in druk). Het aantal ruiende grauwe ganzen bedroeg in 1973, enkele jaren na het ontstaan van de Oostvaardersplassen, meer dan 1100 (Dubbeldam 1978). In 1988 werd dit aantal berekend op ca 42.000. Daarvan hebben er 34.000 in het gebied geruid. 7000 grauwe ganzen hebben na aankomst in het gebied de rui alsnog elders, in de

DDR en in Zweden, doorgemaakt (Loonen et al., in druk). Deze ontwikkeling in de Oostvaardersplassen staat niet op zich zelf. Al sinds 1957 neemt het aantal overzomeraars in ons land toe (Lebret & Timmerman, 1968). In 1958 maakten de eerste grauwe ganzen in ons land de slagpenrui door (Hudec & Rooth 1973).

Het aantal ruiers in de beide andere ruigebieden bedraagt enkele honderden.

Toename ruitrek in Groningen

In 1989 zijn in Groningen 131 groepen grauwe ganzen op de ruitrek waargenomen, bestaande uit 5302 vogels. Tussen 1976-1980 zijn in totaal 26 groepen bestaande uit ca 200 vogels gezien.

In 1989 vlogen 3789 grauwe ganzen in ZW-richting naar de ruigebieden. Dit komt neer op 9% van de berekende 42.000 in de Oostvaardersplassen. Het aantal op ruitrek in NO-richting (wegtrek) bedroeg in 1989 1513 vogels, oftewel 3.6%. Daarvan waren 803 niet-ruiers die al in mei weer terugvlogen en 710 die na de rui in juni terugkeerden. De omgekeerde ruitrek van niet-ruiers uit de Oostvaardersplassen over Groningen was in 1989 dus zelfs groter dan de wegtrek van het aantal ruiers! Hun aantal bedraagt 11.5% van het voor 1988 berekende totaal van 7000 niet-ruiers (Loonen et al., in druk).

Opmerkelijk is dat de aantallen ganzen en het aantal waargenomen groepen op de trek naar het ruigebied toe (in ZW-richting) sterk zijn toegenomen ten opzichte van de jaren 1976-1980, maar het aantal op de wegtrek in NO-richting niet! Op de trek naar het ruigebied zijn in 1989 107 groepen waargenomen en in de periode 1976-1980 slechts 9. In juni 1989 zijn na de rui 11 groepen grauwe ganzen in NO-richting vliegend waargenomen tegen in totaal 17 groepen tussen 1976-1980! Overigens zijn

de meeste waarnemingen van deze NO-gerichte trek in de tweede helft van de jaren zeventig in Westerwolde verricht. Het zuidelijk deel van dit gebied is in 1989 gedurende de ruitrek niet bezocht.

Trekbaan

Figuur 1 toont de belangrijke ruitrekbanen over de provincie Groningen. Het lijkt erop dat de ruitrek-

routes van de NO gerichte trek zuidelijker liggen dan die van de ZW gerichte trek. Van de wegtrek uit de ruigebieden wordt in Groningen in elk geval minder waargenomen dan van de ZW-trek, die in drie hoofdbanen over de provincie loopt. De meeste ruitrekwaarnemingen zijn afkomstig uit het gebied ten zuiden van de Dollard, het Oldambt en de omgeving van Winschoten. De twee andere grote ruitrekbanen lopen over de Eems via Delfzijl-Termunten en via de Eemsha-

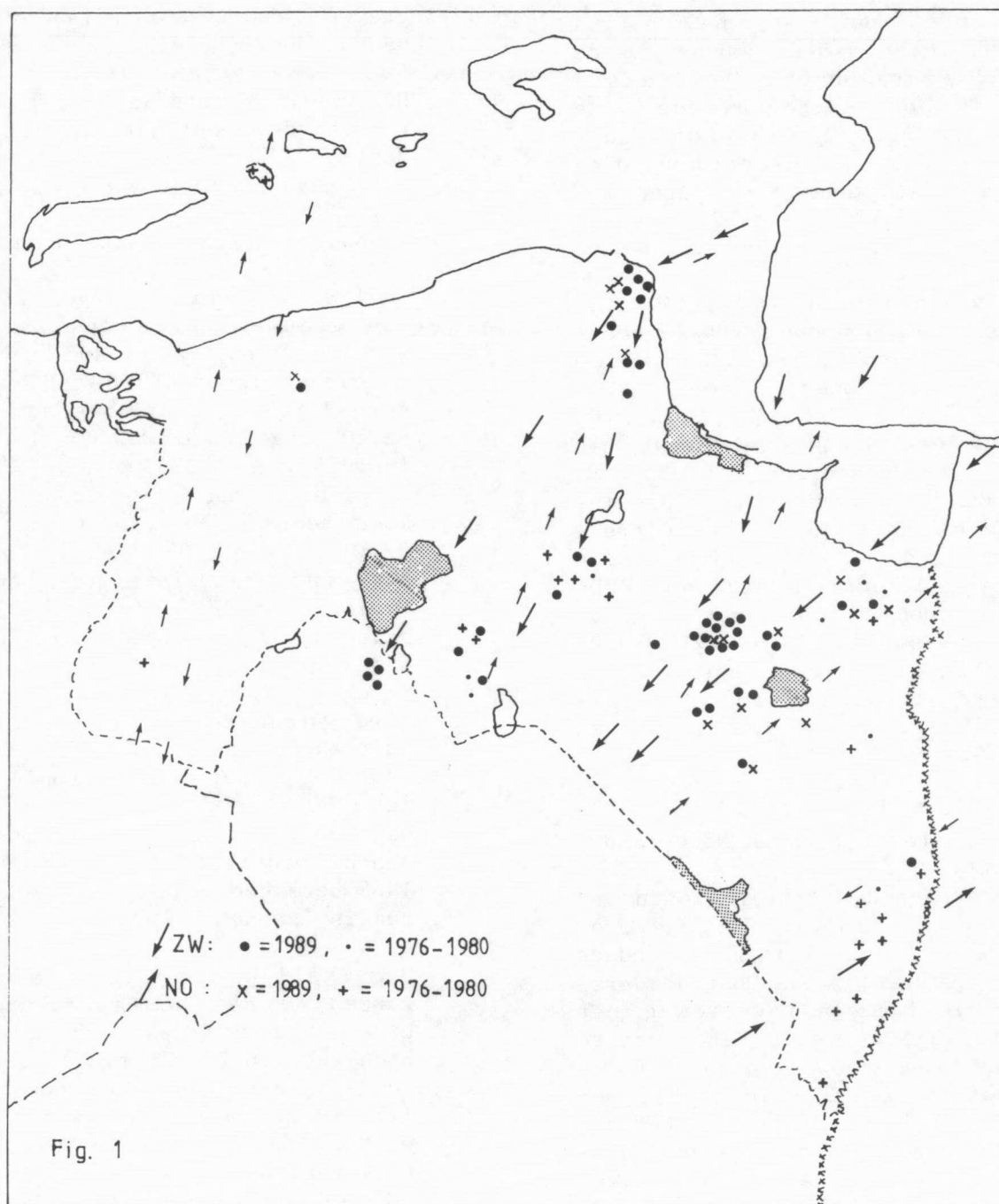

fig. 1. Ruitrekbanen en dagwaarnemingen van grauwe ganzen op ruitrek. De pijldikte geeft de relatieve treksterkte aan.

ven door Midden-Groningen. Bij de ruitrek over de Eemshaven is de hoofdtrekrichting ZW. Ruitrek in NO-richting wordt hier bijna niet waargenomen (K. en H. Koffijberg 1987, med. Kees Koffijberg).

Naast de kleinere trekbaan over Westerwolde loopt er nog een kleinere trekroute in noord-zuid-richting door West-Groningen over de Waddenzee en naar het zich laat aanzien ook over de Noordzee. Dit is gebaseerd op ruitrekwaarnemingen van Engelmansplaat (SBB 1980), uit Noord-Groningen en het ZWK. De meeste grauwe ganzen die in de Oostvaardersplassen de rui doormaken zijn afkomstig uit de DDR en uit Zweden. Een klein percentage dat afkomstig is uit Noorwegen vliegt op de ruitrek waarschijnlijk over de Noordzee. (Zie ook tabel 1.)

tabel 1. Herkomst van grauwe ganzen met halsbanden in de Oostvaardersplassen in de rui 1989. Bron: M. Zijlstra & M. van Geenen.

	n	%
DDR	173	72
Zweden	43	18
Spanje	15	6
Noorwegen	3	1
Denemarken	3	1
Overig	4	2

Wegtrek van niet-ruiers en ruiers

Het aantal wegtrekkende niet-ruiers is de laatste jaren toegenomen. Dit lijkt een gevolg van gebrek aan de belangrijkste voedselplant, riet (Loonen et al., in druk). De voedselsituatie in de Oostvaardersplassen varieert als gevolg van het gevoerde waterpeilbeheer, waardoor de oppervlakte nat rietmoeras de laatste drie jaar is afgenomen, en door de driejaarlijkse cyclus in aantasting van het riet door de larven van de rietstengelboorder (med. M. Loonen). Het verschijnsel van de zogenaamde omgekeerde ruitrek dateert echter niet van de laatste jaren.

Deze wegtrek in NO-richting in mei is ook eind van de jaren zeventig, begin jaren tachtig in Groningen waargenomen (Boekema et al., 1983). Het verschijnsel is al langer bekend in noord West-Duitsland (Haack & Ringleben 1972).

In 1989 werden de grootste aantallen niet-ruiers op 25 mei gezien. Dit was tevens de laatste dag waarop trek van niet-ruiers is gezien.

Tussen 20 en 27 juni is terugtrek van grauwe ganzen die wel de rui hebben doorgemaakt, waargenomen. Op de terugtrek worden niet alleen minder ganzen gezien, maar is ook de periode waarin de trek plaatsvindt korter (1 week) dan de ZW-trek naar het ruigebied toe (4 weken). Boekema et al. (1983) vermelden eveneens dat deze wegtrek in kortere tijd plaatsvindt, en wel in de laatste decade van juni en de eerste van juli.

Veranderingen in het ruitrekverloop

In de jaren 1976-1980 werd de vroegste ruitrekwaarneming in Groningen op 14 mei gedaan. In 1989 was dit op 1 mei, dus 2 weken eerder. (Zie ook fig. 3.) Is in 1989 de top op 19 mei al nagenoeg bereikt (fig. 2), in de jaren 1976-1980 vond de meeste ZW-trek nog plaats tussen 16 en 25 mei (fig. 4 en tabel 2). In 1989 is op 20 mei al 98% van de grauwe ganzen op ruitrek waargenomen. In de jaren 1976-1980 was dit op 20 mei nog slechts 69%. In 1989 lijkt de hoofdmacht dus al een kleine week eerder te zijn gepasseerd. De eerste snelle aantalstoename vond plaats tussen 7 en 11 mei, de tweede golf passeerde tussen 14 en 16 mei. De laatste ruitrekwaarneming in 1989 in ZW-richting was op 29 mei. Tussen 16 en 29 mei zijn relatief veel ruitrekwaarnemingen verricht, maar cumulatief nemen de aantallen na 20 mei nauwelijks meer toe (fig. 2).

In de Oostvaardersplassen lijkt de laatste vijf jaar de aankomst van ruiers enkele dagen eerder in mei plaats te vinden (tabel 3).

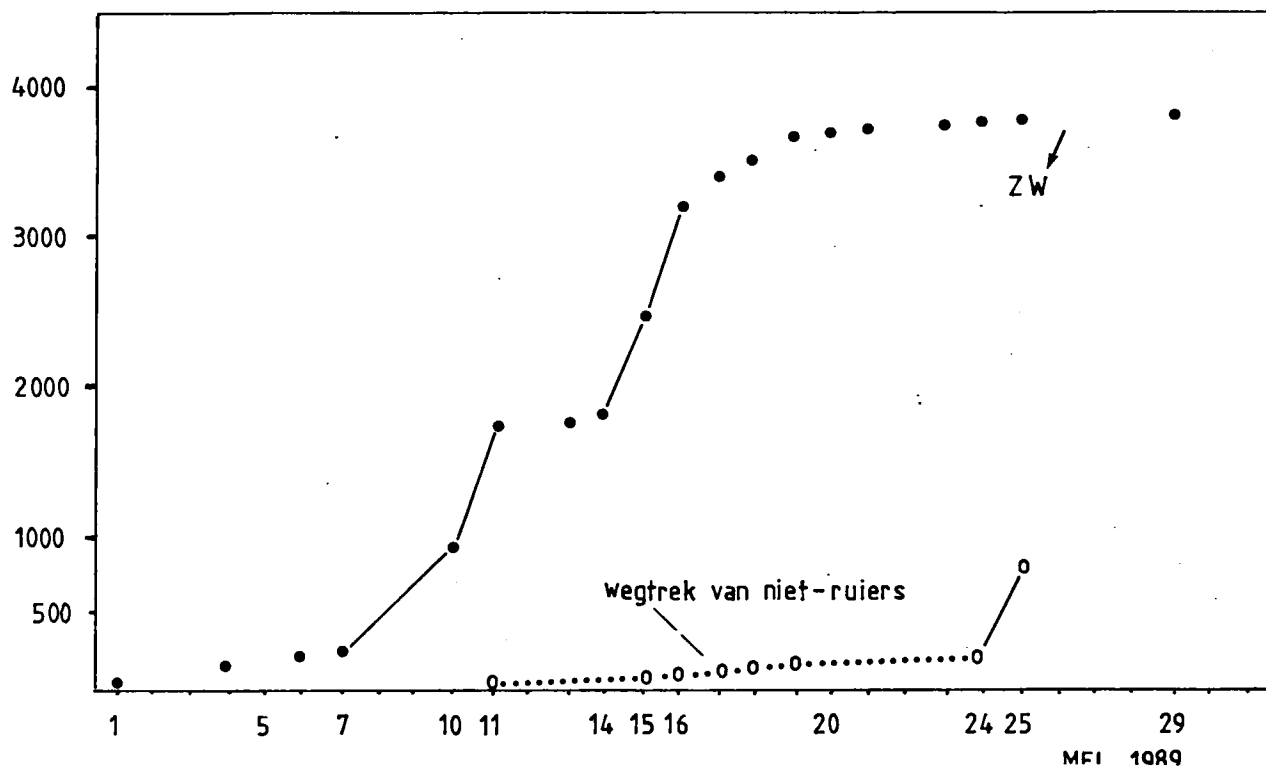

fig. 2. Cumulatief aantalsverloop van de ruitrek in ZW-richting en van de omgekeerde ruitrek van niet-ruiers. De getrokken lijnen geven de perioden aan met de sterkste doortrek.

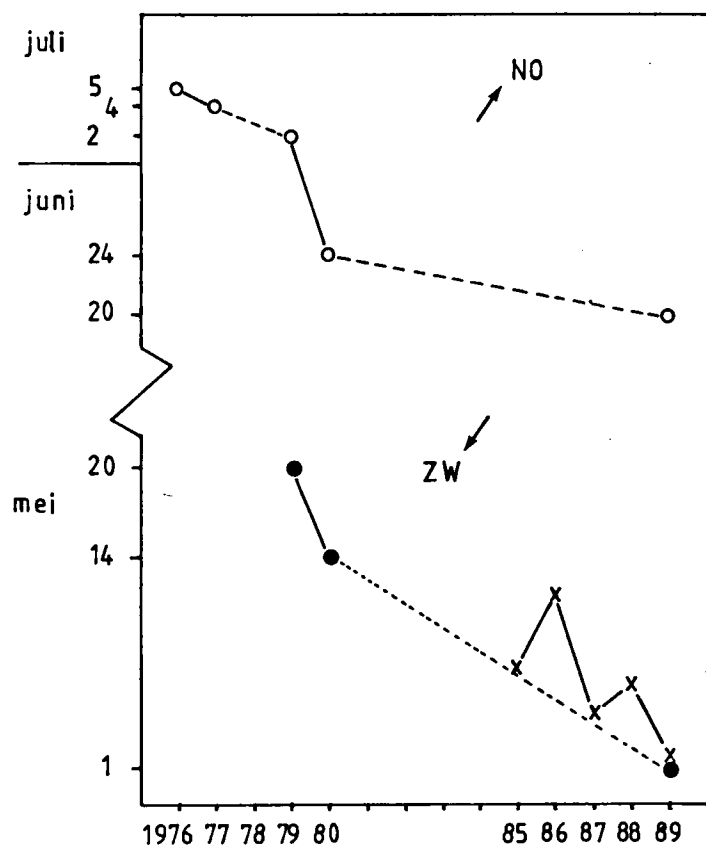

fig. 3. De eerste waarnemingsdata van de ruitrek in ZW-richting en van de wegtrek. x---x: aankomstdata in de Oostvaardersplassen tijdens de laatste vijf jaar (med. M. Zijlstra).

tabel 2. Het ruitrekverloop per 2 weken in 1976-1980 en in 1989 aan de hand van het percentage waargenomen grauwe ganzen.

ZW-trek naar het ruigebied			Wegtrek van ruiers		
	1976-1980	1989		1976-1980	1989
1-15 mei	8.4%	65.5%	15-30 juni	18.0%	100%
16-31 mei	91.6%	34.5%	1-15 juli	82.0%	-
	n=190	n=3789		n=1006	n=710

tabel 3. Aankomstdata van de eerste ruiende grauwe ganzen in de Oostvaardersplassen tussen 1985 en 1989, de perioden van een snelle aantalstoename en de data waarop het maximum getelde aantal is bereikt (med. M. Zijlstra).

	aankomstdata van de eerste ganzen	perioden van snelle aantalstoename	piek
1985	7 mei	14-22 mei	20-25 mei
1986	12	12-16	20-25
1987	4	12-19	20
1988	6	9-13	18
1989	2	8-10	17

In de jaren 1976-1980 stemt het beeld van de wegtrek in Groningen nog volledig overeen met het ruitrekverloop in de Oostvaardersplassen in 1974, waarbij de eerste ganzen al tussen 19 en 25 juni wegtrokken en de hoofdmacht in de eerste helft van juli (Dubbeldam 1978). In 1989 echter heeft de volledige wegtrek van ruiers in Groningen al voor 30 juni plaatsgevonden (fig. 4)! Dit is 1-10 dagen eerder dan in de zeventiger jaren. Ook de wegtrek uit de ruigebieden vindt in twee grote golven plaats. De eerste groep ruiers (de Oostduitse populatie) trekt tussen 15 en 20 juni weg, de tweede groep (de Zweedse populatie) tussen 26 en 30 juni (fig. 4). Voor beide groepen is dit circa 40 dagen na de trekwaarnemingen in mei richting de ruigebieden. Dit stemt exact overeen met de gemiddelde ruiduur van 40-45 dagen (Loonen et al., in druk).

Tussen 10 mei en 10 juni begint in de Oostvaardersplassen de slagpenrui. De hoofdperiode ligt tussen 25 mei en 25 juni. De ruiperiode in de Oostvaardersplassen valt samen met een periode van snelle groei van het riet, de belangrijkste voedselplant (Loonen et al., in druk). Aan de Steile Bank en het Haringvliet valt de ruiperiode tussen 10 juni en 10 juli, enkele weken later dan in de Oostvaardersplassen. Aan de Steile Bank is fonteinkruid het hoofdvoedsel in de ruitijd. De groeiperiode van deze plant valt later dan die van riet. Aan het Haringvliet is gras het belangrijkste voedsel tijdens de rui. Hier geldt wellicht hetzelfde als bij het fonteinkruid (Loonen et al., in druk).

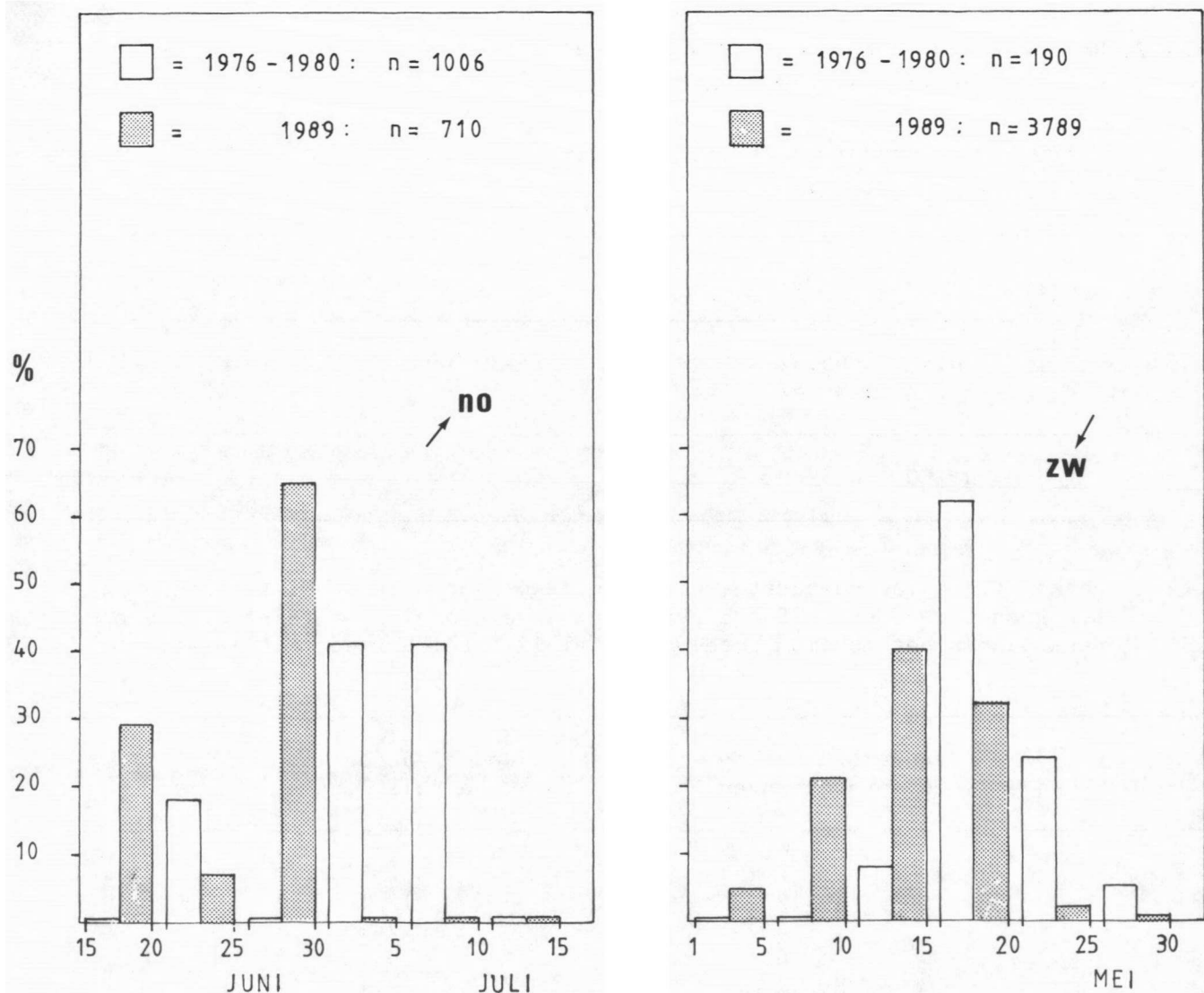

fig. 4. Ruitrekverloop in 1989 vergeleken met die over de jaren 1976-1980 aan de hand van het aantal waargenomen grauwe ganzen. Bij de wegtrek in NO-richting gaat het uitsluitend om de ganzen die in ons land geruid hebben.

Groepsgrootte

Op de ruitrek in ZW-richting ligt de gemiddelde groepsgrootte in 1989 tussen de 20 en 29 grauwe ganzen (dit zijn de onder- en bovengrenswaarden rond het gemiddelde met een 95%-betrouwbaarheidsinterval op basis van de teruggetransformeerde aantallen). De grootste groep bestond uit 220 vogels. In de jaren 1975-1978 werden in Friesland op de ZW-trek in mei groepjes gezien van merendeels 10-20 grauwe ganzen, met een maximum van 60 (Van den Bergh 1980). Dit komt overeen met de gemiddelde groepsgrootte in Groningen in de jaren zeventig. In 1989 ligt de gemiddelde en maximum groepsgrootte van grauwe ganzen op de ZW-trek in mei hoger dan 10-15 jaar geleden.

Bij de wegtrek in mei van de niet-ruiers ligt de gemiddelde groepsgrootte tussen de 12 en 56 vogels. De grootte van de groepen varieerde tussen de 4 en maximaal 310 ganzen.

Bij de wegtrek van de ruiers ligt de gemiddelde groepsgrootte tussen de 33 en 79 grauwe ganzen. Ook bij de ruiers is dus sprake van een grote spreiding in de grootte van de wegtrekkende groepen; deze varieerde van 22 tot 131. Gemiddeld zijn de groepen van deze ruiers duidelijk groter dan van de ganzen die op weg zijn naar de ruigebieden. Het aantal waargenomen ganzen in ZW-richting in mei is in Groningen echter vele malen groter dan op de wegtrek.

Trekverloop over de dag

De meeste ruitrek in ZW-richting wordt tussen 10 en 12 uur waargenomen (fig. 5). De eerste overtrekken de grauwe ganzen zijn al tussen 4 en 5 uur 's morgens gezien, de laatste groepen tussen 4 en 5 uur 's middags. In de Eemshaven passeerden de ruiers vooral tussen 7 en 9 uur (41.6%) en tussen 11 en 12 uur (32.6%) (K. en H. Koffijberg 1987).

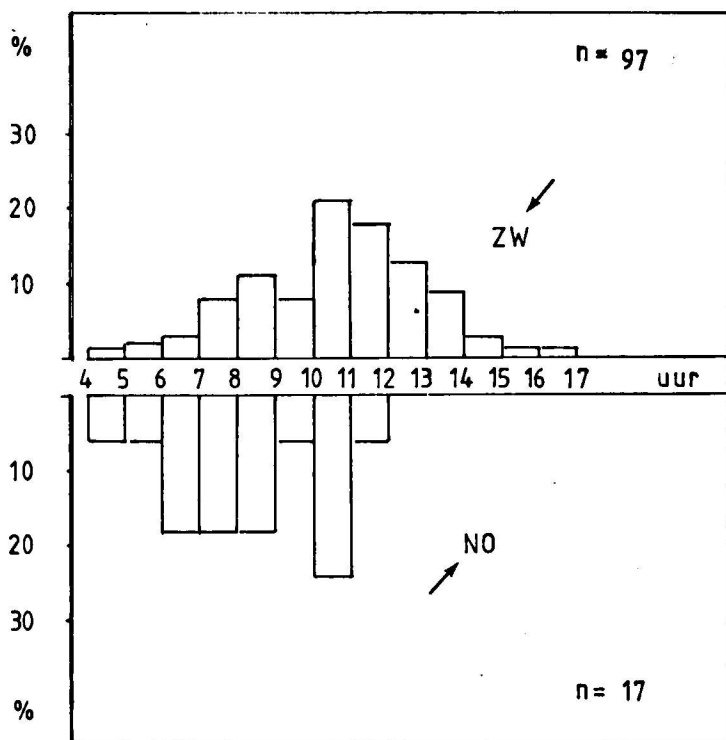

fig. 5. Ruitrekverloop over de dag in 1989 in zowel ZW- als NO-richting (uitsluitend van ruiers).

Literatuur

Bergh, L.M.J. van den (1980): Ruitrek van grauwe ganzen in de provincie Friesland. *Watervogels* 5 (1): 27-28.

Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher (1983): *Vogels van de provincie Groningen*. Groningen.

Dubbeldam, W. (1978): *De grauwe gans in Flevoland in 1972-1975*. *Limosa* 51 (1): 6-30.

Haack, W. & H. Ringleben (1972): Über den Mauserzug nichtbrütender Graugänse (*Anser anser*) im nord- und mitteleuropäischen Raum. *Die Vogelwarte* 26 (3): 257-276.

Hudec, K. & J. Rooth (1973): *Die Graugans Anser anser*. NBB no. 429, Wittenberg-Lutherstadt.

Koffijberg, K. & H. Koffijberg (1987): Verslag van de trektellingen in de Eemshaven in het voorjaar van 1985-'86. Holwierde.

Lebret, T. & A. Timmerman (1968): Een concentratie van ruiende grauwe ganzen in Nederland. *Limosa* 41 (1): 2-17.

Loonen, M.J.J.E., M. Zijlstra & M.R. van Eerden (1990): Timing of wingmoult in Greylag Geese *Anser anser* in relation to the availability of their food plants. *Ardea*, in druk.

Mörzer Bruyns (1960): Greylag Geese summering in the Netherlands. *Limosa* 33 (1): 53-54.

Staatsbosbeheer (1980): *Bewaking Engelmansplaat 1979*. Verslag 1980-5, Leeuwarden.

Zijlstra, M., M.R. van Eerden, M.J.J.E. Loonen & W. Dubbeldam (1990): Greylag Geese *Anser anser* in the largest moulting area in Europe: the Oostvaardersplassen. *Wildfowl*, in druk.

Adres auteur:

Stadsweg 65
9918 PL GARRELSWEER

